

Mine Mengi, *Divan Şiirinin Arka Bahçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2010.

Hasan YILMAZ*

Divan edebiyatının engin muhtevasını genç araştırmacılara ve divan edebiyatına ilgi duyanlara bir nebze olsun aşikâr etmek amacıyla günümüze gelinceye kadar hatırı sayılır sayıda çalışma yapıldığı malumumuzdur. Bu eserler ne yazık ki bazen dergi sayfalarında kalmakta ve zaman içerisinde unutulup gidebilmektedir.

Divan Şiirinin Arka Bahçesi, Prof. Dr. Mine MENGİ'nin kırk altı yıllık akademik hayatı boyunca çeşitli dergilerde yayımlanan ve sempozyumlarda sunulan bildirilerinin bir kısmının seçilerek bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş bir eserdir. Ancak yazar, daha önce yayımlanan yazıları tekrar gözden geçirmiş, bu yazılara bazı ekleme ve çıkarmalarda bulunmuştur. Kitap “Önsöz”den sonra “Divan Şiirinin Yapı Taşları” ve “Divan Şiirinin Estetiği Üzerine” adlarını taşıyan iki ana bölümden oluşmaktadır. Önsözde yazar, kitaba niçin bu adı verdiğini şöyle açıklıyor: “*Ön bahçeler gözü ve gönü süsleyen çiçekleri barındırırken; arka bahçeler ise bizleri besleyen sebze ve meyve ağaçlarını yetiştirmek içindir. Kitapta üzerinde durup tanıtmaya çalıştıklarımızın bir kısmının da şiiri beslediği ve onun ortaya çıkmasını sağladığı görüşündeyiz.*” (s. 8).

Eserin birinci bölümünde “Şairin Bilinmeyen Seslenicisi Hâtif ya da Gaipten Gelen Ses”, “Hayal Üzerine”, “Yunus Emre'nin Divanı'na Yansıyan Hayal Dünyası”, “Divan Şiirinde Teda'idan Tenevvü'e ya da Çağrışımın Çeşitlemeye”, “Bağlam ya da Şiirde Sözün Gelişi”, “Divan Şiiri ve Mana”, “Mazmundan Nükteye” adlarını taşıyan yedi makale bulunmaktadır. İkinci bölümdeyse “Divan Şiiri Neden Soyuttur, Nasıl Soyuttur”, “Söz Sanatlarından Biri: Tecrit ya da Başkalaştırma”, “Divan Şiiri Estetiği Açısından İcaz”, “Metin İncelemesi Aşamaları, Terimleri ve Bunlardan Biri: Metin Tahlili” adlı makaleler yer almaktadır. Müellifin eserdeki makaleleri sıralarken bilinçli bir tercihte bulunduğu izlenimi ediniyoruz. Çünkü birinci bölümdeki makaleler daha ziyade divan şairinin şiirini oluşturmaya geçmeden önceki hazırlık süreciyle ilgiliyken ikinci bölümdekiler ise eser meydana getirildikten sonraki muhteva ve şekil hususiyetleriyle ilgilidir. Kitap, “Sonsöz” ve “Dizin”le sona eriyor.

Eserin birinci bölümündeki yazıları şu şekilde özetleyebiliriz:

“Şairin Bilinmeyen Seslenicisi Hâtif ya da Gaipten Gelen Ses”: Bu makalede, divan şairlerini şiir yazmaya, eser vücuda getirmeye sevk eden sebepler örneklerle açıklanıyor. Yazara göre hâtif, bazen ilham, bazen arkada kendisini hayır dua ile andıracak bir eser bırakma arzusu, bazen de diğer sanatkarlarla yarışma ve hatta onları geçme isteğidir. Hâtif kavramının tasavvufi boyutunu da verdikten sonra yazar, divan şiirinin usta şairlerinden seçtiği beyitlerle onları eser vücuda getirmeye sevk eden sebepleri açıklıyor.

“Hayal Üzerine”: Divan şiirinde hayalin öneminden yola çıkan yazar, şairin başarısının ancak ilginç ve çarpıcı hayallerle mümkün olabileceğini vurgulamaktadır. Divan şiirinde, özellikle Sebki Hindî şairlerinde hayalin ve özellikle de alışılmadık hayal öğelerinin öne

* (Okt.), Celal Bayar Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, Manisa/Türkiye, e-mail: hasan.yilmaz@cbu.edu.tr

çiktiğini vurgulamaktadır. Hayal kavramının dönemin sosyal ve toplumsal yaşantısından bağımsız düşünülemediğini de özellikle belirtiyor. Hayal ile edebî sanatlar arasındaki ilişkiyi yine divan şiirinin usta sanatçılarından seçtiği beyitlerle örnekliyor.

“Yunus Emre’nin Divanı’na Yansıyan Hayal Dünyası”: Bu makalede, Yunus Emre’nin şiirlerinde hayal öğelerine değinen yazar, yaşadığı çevrenin Yunus’un şiirlerine etkisini şöyle izah ediyor: “*Başka ifadeyle hayal kurma aşamasında şairin yararlandığı kaynaklar; (1) içinde yaşadığı doğal ortam, çevresinde görüp gözlemledikleri, (2) toplumda yaşadıkları ve (3) bunlara bağlı olarak ortaya çıkan hayal dünyasıdır.*” (s. 66). Ayrıca, Yunus’un şiirlerinde soyutun somutlaştırılmak suretiyle açıklanmaya çalışıldığı üzerinde duruyor.

“Divan Şiirinde Teda’iden Tenevvü’e ya da Çağrışımın Çeşitlemeye”: Zihinsel bir faaliyet olan şiirin basitten karmaşığa, somuttan soyuta doğru olan ortaya çıkış serüveninde çağrışımın önemine vurgu yapan Mengi, çağrışımın hayal gücü, zekâ ve şairin bilgi birikimiyle ilişkili olduğunu söylemekte; bu görüşünü de Fuzûlî, Nâbî, Neşâtî, Zâtî gibi dönemlerinde zirve olan şairlerden aldığı örnek beyitlerle desteklemektedir.

“Bağlam ya da Şiirde Sözün Gelişi Üzerine”: Aslı “context” olup Batı dillerinden Türkçeye “bağlam” şeklinde tercüme edilen kelimenin terim anlamlarıyla beraber şiir dilindeki kullanımına dair yazar şunları söylemektedir: “*Bağlam, bizi anlama götüren süreçte; şiirin tek bir dizesi ya da bir beyti bakımından önemli olduğu gibi, metnin bir bölümü ya da tamamı bakımından da önemlidir. ‘Öyleyse buraya ne yakıştır?’ sorusunu sormak eski metinlerin doğru okunmasında ve anlaşılmasında bize kapıyı açan anahtardır. Adı ister sibak u siyak, ister bağlam ya da başkası olsun...*” (s. 119).

“Divan Şiiri ve Mana”: Yazar, daha çok şiirin iç yapısıyla bağlantılı olan manayı, divan şiirinde şairin gücünü göstermek amacıyla kullanabileceği en önemli unsurlardan biri olarak kabul etmektedir: “*Şairden beklenen şiirin manası; kelimeler arasındaki ilişkiler içine gizlenmiş, zarif, zekice söylenmiş; düşündürten, anlaşıldığında da hayranlık uyandıran; yani dinleyeni i’caza götüren manadır. Mana bu bağlamda yine dönemin kültür anlayışının izlerini taşır ve bizi kültürdeki marifet anlayışına, onunla olan bağlantıya götürür.*” (s. 124).

“Mazmundan Nükteye”: 1992 yılında *Dergâh*’ta yayımlanan bu makalede Mengi, mazmunun farklı asırlarda telif edilen sözlüklerdeki anlamlarını verir ve neredeyse tümünde aynı anlam üzerinde durulduğunu ve birbirlerinin tekrarı mahiyetinde olduklarını tespit eder. Divan şairleri arasında duyulmamış ve alışılmamış mazmun meydana getirmenin önemli bir meziyet olarak kabul edildiğini ifade ederek mazmunun ancak nükte ve diğer söz sanatlarıyla birlikte düşünülebileceğini söyler.

Kitabın ikinci bölümünde şu makaleler yer almaktadır:

“Divan Şiiri Neden Soyuttur, Nasıl Soyuttur”: Divan şiirinin soyut olup olmadığı, eğer soyutsa niçin soyut olduğu sorusu etrafında yazılan yazıda, araştırmacı divan şairlerinin dünyayı farklı gözle görme ve anlamlandırma kaygısı sebebiyle divan şiirinin soyut olması gerektiği sonucuna varıyor. Çünkü “*bu kurmaca dünyada görünenin arkasına saklanması; hayale yönelik olması ve içte, derinde saklı anlamı vermeyi amaçlaması vb. özellikleriyle divan şiiri soyuttur.*” (s. 164). Ancak bu soyutluk, tabii ki sanatkârın toplumdan ve insandan uzak olması anlamına da gelmemelidir.

“Söz Sanatlarından Biri: Tecrit ya da Başkalaştırma”: Lügatta “bir kişinin ya da bir kavramın kendi kimliğinden, varlığından soyutlanarak yer alması” şeklinde tanımlanabilecek olan tecrit kelimesini yazar, divan şiirindeki zirve şairlerin beyitlerindeki kullandıklarını örnekleyerek verirken söz sanatlarıyla beraber kullandıkları üzerinde duruyor. Bunun yanında şairlerin tecrit sanatını kullanma sebeplerini de tartışıyor. Ona göre şairler kabiliyetlerini ve zekâlarını ortaya koyabilmek, bunun yanında söze estetik kazandırmak gayesiyle tecrit sanatına başvurmuşlardır (s. 167).

“Divan Şiiri Estetiği Açısından İ’câz”: Arapça “ac” kökünden türeyen i’caz kelimesinin edebiyatla özellikle şiirle bağlantısı ve bu kavramın terim anlamı üzerinde duran yazar, i’cazı “şairin şaşırtacak güzellikte, incelikte ve zekice şiir söyleyerek dinleyeni şaşırtması, kendine hayran bırakması diye bilinir.” (s. 172) şeklinde tanımlıyor. Yine divan şairlerinin çoğunun i’cazlı şiir söyleyebilmek gayesi taşıdıklarını ancak çok azının bu hedefe ulaşabildiklerini söylüyor.

“Metin İncelemesi Aşamaları, Terimleri ve Bunlardan Biri: Metin Tahlili”: Son makalede yazar, metin neşri ve şerhinin Türk edebiyatındaki tarihî seyrini verdikten sonra, metin neşri ve şerhinde kullanılan terimleri ve kavramları açıklıyor. Bir yazma eserin metninin doğru ve mümkün olduğunca eksiksiz bir şekilde ortaya konabilmesi amacıyla sırayla yapılacak çalışmaları veriyor. Bu sıra şöyle özetlenebilir: Metin tespiti, şecere tespiti, metin tetkiki, edisyon kritik, metin tenkidi, metin tamiri, metin teşkili, metin neşri. Bunlara ilave olarak günümüze kadar yapılan metin neşri örneklerini veriyor.

Son söz olarak, divan edebiyatı alanında akademik çalışma yapan ya da yapma niyetinde olan her kişinin mutlaka etraflıca tetkik etmesi gereken bir kitap olduğunu düşündüğümüz *Divan Şiirinin Arka Bahçesi* ömrünün kırk altı yılını divan edebiyatı araştırmalarına vakfetmiş Prof. Dr. Mine MENGİ’nin engin tecrübe ve birikimlerinin ürünüdür. Böyle bir eseri bizlere kazandırdığı için kendisine ve Akçağ Yayınevine teşekkür ediyoruz.